

feltárás színvonalát is emeli, s ez elősegíti majd a régi magyarországi művelődéstörténeti kutatások színvonalának emelkedését.

Használjuk hát, terjesszük jó hírét, és segítsük, fejlesszük a magunk szerény eszközeivel e német bibliográfiákat! Ez akár magánszemélyek számára is lehetséges. Az említett honlapon egy-egy újabb adat bejelentésére is van lehetőség.⁸

Kétségtelen, hogy a retrospektív német nemzeti bibliográfia, mint minden bibliográfia csakis európai kitekintéssel válhat teljessé. S ha ez megvalósul, akkor teljesen elolvad a barokk jéghegy,⁹ hogy Gerhard Dünnhaupt kanadai irodalomtudós¹⁰ hasonlatát idézzem, és az abba befagyott nyomtatványok előbújnak rejtekhelyükből és közkinccsé válnak.

P. VÁSÁRHELYI JUDIT

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület jubileumi kiadványai. A Gróf Mikó Imre által 150 éve alapított Erdélyi Múzeum-Egyesület jubileumi éve bővelkedik könyvtártörténeti eseményekben, illetve ilyen jellegű kiadványok sora látott napvilágot. Természetes is ez, hiszen egy erdélyi magyar tudományos társulatot alapítani szándékozó főúr, társaival együtt úgy gondolta, hogy a tudományos kutatást és a felsőoktatást csak közgyűjteményekre alapozva lehet megvalósítani. Egyben nyilvánvalóan a legtagabban értendő múzeumot (vagyis levéltár, könyvtár, néprajzi és más múzeumi gyűjtemények) az erdélyi magyar kulturális örökség központi gyűjtőhelyéül is szánták. Számos kiállítás Erdélyben és Magyarországon (OSzK, MTAK) emlékezik meg az EME kiadványairól, és az Országos Széchényi Könyvtár az EME könyvtárával összefogva, a Nemzeti Kulturális Alap, és a Miniszterelnöki Hivatal támogatásával megvalósította az EME digitális adattárát, digitalizálva valamennyi EME kiadványt (elérhetőek: www.mek.oszk.hu; www.eme.ro). Ezt a munkát nagyban segítette a most megjelent bibliográfiai kötet: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadványainak bibliográfiája 1859–2008*. Összeállította: VALENTINY Antal, UJVÁRY Mária, PAPP Kinga. Szerk.: UJVÁRY Mária. Kolozsvár, 2009. EME, 184 l. A bibliográfia Valentiny Antal 1937-ben megjelent számbavételén alapul (*Az Erdélyi Múzeum-Egyesület háromnegyedszázados tudományos működése 1859–1934*), és mindösszesen 1346 kiadványt rendszerez. Szerkezetében az EME történetét követi, vagyis a 75 éves jubileumig Valentiny munkáját kiegészítve közli újra, az 1935 és 1948 közti időszak külön fejezet, és miután negyven évig az Egyesület nem működhetett, az újjáalakulás, az 1990 és a 2008 közti szakasz a harmadik fejezet.

Fejezeteken belül a folyóiratok és más periodikusan megjelenő kiadványok, az önálló tudományos művek és alkalmi kiadványok, az adminisztratív jellegű kiadványok, illetve az Erdélyi Tudományos Füzetek sorozat darabjai (amelyek gyakran a folyóiratokban megjelent nagyobb írások különnyomatai) soroltnak fel. A bibliográfia egyben az EME működési szerkezetének is tükrö, hiszen az egyes tudományos szakosztályok, illetve a vándorgyűlések külön sorozatokat kaptak.

Ha az elmúlt 150 év két háborújára, a Trianon utáni évtizedes működési akadályoztatásra, majd az 1948 és 1990 közötti megszüntetésre gondolunk, csak elismeréssel nyugtázhatjuk ezt a hallatlan gazdag tudományos munkásságot: 1346 kiadvány, és egyes címek mögött egész folyóirat (*Erdélyi Múzeum*), illetve sorozatok vannak.

⁸ www.vd17.de honlapon: *Neuaufnahmen*

⁹ BÜRGER, Thomas–WOLF, Ines: *i. h.* (4. jegyzet) 166.

¹⁰ Ő a szerzője a *Bibliographisches Handbuch der Barockliteratur: Hundert Personalbibliographien deutscher Autoren des 17. Jahrhunderts*. 3 Bde. Stuttgart, 1980–1981. című kézikönyvnek.

A kiadványokat emberek alkotják. A következő kötet nekik állít emléket: *Hívás és tudomány. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiemelkedő személyiségei*. Szerk.: KOVÁCS KISS Gyöngy. Kolozsvár, 2009. EME, 511 l.

A 16 pályakép közül most csak azokat emeljük ki, akik könyvtárosként is dolgoztak: Szabó Károly (1824–1890) az Egyesület könyvtárának első vezetője volt. Kiváló történész, történeti források sorát adta ki (vö. *Székelly Oklevéltár*), de a bibliográfia történetébe a *Régi Magyar Könyvtár* kötetivel írta be nevét. Tudós könyvtárosként nem egyszerűen technikailag végrehajtotta könyvtárosi feladatait, de tudta, mi került a kezébe. Példaadó szorgalommal dolgozott, fegyelmezett könyvtári hivatalnokként. Ha mai teljesítménymutatókkal kellene leírni teljesítményét, és ezt normaként alkalmaznánk a mai retrospektív nemzeti bibliográfiai munkák számára, akkor rövid néhány éven belül teljes nemzeti bibliográfiánk lenne. Pályaképét a kötetben Sipos Gábor rajzolta meg (445–462). Kelemen Lajos (1877–1963) levéltárosként alkotott nagyot. Csetri Elek kismonográfiai terjedelmű pályaképében (243–282.) kitér arra is, hogy miután a levéltárat a könyvtártól csak a román hatalomátvétel után választották szét (vagyis az új Egyetemi Könyvtári épületben), hivatalosan Veress Endrével együtt könyvtári alkalmazásban állt, és együtt dolgozták fel a kéziratári és levéltári anyagot.

Az alkotásokat a közgyűjtemények őrzik meg, biztosítják a hagyományok átadását generációról generációra. E gyűjtemények történetét külön kötetben rögzítették: *Az erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei*. Szerk.: SIPOS GÁBOR. Kolozsvár, 2009. EME, 384 l. Az érem- és régiségár (Vincze Zoltán), a középkori és kora újkor kőtár (Mihály Melinda), a természettudományi gyűjtemény (Nagy-Tóth Ferenc), a levéltár (Kiss András), a képtár (Murádin Jenő) és a néprajzi gyűjtemény (Tószegi Réka) mellett a kötetben a könyvtár történetét a szerkesztő, Sipos Gábor foglalta össze, és külön fejezetben ismerhetjük meg a mai kéziratár összetételét (Bográndi Zsolt). Folyóiratunk jellegének megfelelően én csak az utóbbi két gyűjteményről emlékeznék meg külön. Rögtön kiemelném, hogy a levéltári anyagot a kéziratárral együtt kezelték sokáig. Az első levéltáros, Veress Endre ugyan 1904-ben elkezdte a dokumentumok szétválasztását, az 1905. évi működési szabályzat még a könyvtár részeként rendelkezik a levéltárról is. Az Egyetemi Könyvtár új épületének átadása után (1919) szervezték önálló gyűjteménnyé az archívumot, és Kelemen Lajos – második levéltárosként – már így folytatta a rendezés, és a nagy ütemű gyarapítási munkát.

Egy Erdélyi Magyar Tudományos Akadémia, és ehhez rendelt levéltár, múzeum és könyvtár alapításának gondolata élő volt Erdélyben a 19. században. Az 1802-ben alapított marosvásárhelyi Teleki Téka, amely a helybeli nagy múltú református gimnázium könyvtárával együtt hatalmas kincsestára volt az erdélyi magyarságnak, ám az újonnan alapítani szándékozott intézmény akadémiai lett volna. Ezt az uralkodó nem engedélyezte, így az Erdélyi Múzeum-Egyesület nevében nem szerepelhetett sem a „magyar”, sem a „tudományos” megnevezés. Kemény József 1842-ben az erdélyi országgyűlésen tett először felajánlást a tudós társaság könyvtári alapjának megteremtésére, amelyhez Kemény Sámuel és Teleki József is csatlakozott, de az alapító okirat engedélyezése csak 17 évvel később, éppen 150 éve történt. Az alapító állomány 15 439 könyv, 1083 kézirat és közel 12 000 oklevél és okirat volt. Az első könyvtáros Szabó Károly lett, őt Ferenczi Zoltán követte a könyvtár történetének első szakaszában (1859–1906). Az EME az 1872-ben megalakult kolozsvári Tudományegyetem könyvtárának segítségére sietett azzal, hogy gyűjteményeit a felsőoktatás és a tudományos kutatás szolgálatára rendelte, megtartva tulajdonjogát, illetve a közvetlen felügyeletet az állomány felett. Az állomány gyorsan gyarapodott, jelentős adományok érkeztek a társadalom minden rétegéből (pl. Mike Sándor, vagy Rhédey Klára gyűjteményei).

Sipos Gábor a könyvtár történetének második korszakaként mutatja be az 1903–1909 közti időszakot, amikor egy új könyvtári épület tervei készülnek (az egyetem számára, de számítva az

EME könyvtára és levéltára is). 1904-ben Förster Tivadar elkészíti az EME ex librisét, amelyet minden könyvbe beragasztanak. 1905-ben készül egy új szervezeti és működési szabályzat is, 1907-től az új könyvtári vezető Monoki István lett.

Az EME 50 éves születésnapjától (1909) az új épület átadásáig (1919) tart a könyvtár történetének harmadik korszaka. Erőfeszítések történtek a látogatottság növelésére, 1911-ben önálló könyvkötő műhelyt létesítettek, és elkezdődtek a kiállítás-szervezések is. 1913-ban Bethlen Gábor fejedelemségre emelésének 300. évfordulóján nyílt meg az első ilyen rendezvény. (A könyvtár építéstörténetének dokumentumait 2006-ban adta közre a kolozsvári Egyetemi Könyvtár: VAIS, Gheorghe: *Biblioteca Centrală Universitară Cluj 1906–1919*. Cluj-Napoca, 2006. Editura Alma Mater, 144 l.)

A könyvtár életének új korszaka köszöntött be 1919 végén, amikor a Román Kormányzótanács erőszakkal átvette az egyetemet és a gyűjteményeket. Ekkor 176 779 könyv és 116 585 egyéb nyomtatvány szerepelt a leltárakban. Gyalui Farkas könyvtárigazgató megtagadta az átadást, ezt követte a szimbolikus erőszaktevé. A hivatalnokok a helyükön maradhattak (Ferenczi Miklós, Valentiny Antal, Kelemen Lajos), de ha meghalt valaki, helyére csak románt vettek fel. A román hatóságok ugyanakkor az EME tulajdonjogát nem semmisítették meg. A bécsi döntést követően Kolozsvárra visszatérő egyetem keretén belül nagy ütemben folyt a retrospektív könyvbeszerzés, újabb nagyobb adományokat is kapott a könyvtár (pl. Szeremlei Lajos gyűjteményét). Az 1944-es szovjet, majd román megszállás, és a visszatérő román hatalom még öt évet adott az EME működésének, 1950-ben felszámolta az Egyesületet. Csak 1990-ben alakulhatott újjá, és kezdődött meg az új könyvtár és kéziratár felépítése. A román állam nem ismeri el az EME tulajdonjogát az Egyetemi Könyvtárban lévő könyvtárra és kéziratárra (ahogy más gyűjteményeire sem). Az új könyvtár nagy ütemben gyarapszik, kóros helyhiánnyal küzd. Az elhunyt tudósok kéziratanyagából pedig egy újabb, gazdag kéziratárat hoztak létre (csak néhány nevet említünk: Kós Károly, Imreh István, Szabó T. Attila, Binder Pál).

Nagyon sokan elhagyták Erdélyt. Rengeteg a széthulló könyvtár, kéziratanyag és egyéb gyűjtemény. A román és a magyar állam közös felelőssége lenne egy Erdély Magyar Nemzeti Múzeum létrehozása, új épületekkel, korszerű technikával, hiszen az országos könyvtári feladatokat a 21. század technikai lehetőségei mellett több helyen felépített (vagyis a közösségtől el nem szakítva) épületekben szervezeten, egységes elvek mentén meg lehet oldani.

Az EME 150. évfordulóját a Lucian Blaga Egyetemi könyvtár kiállítással köszöntötte, bemutatva az Egyesület könyvtári adminisztrációjának dokumentumait, gazdag fénykép anyaggal, illetve a könyvtár kiemelkedő ritkaságaiból néhányat. A kiállítást szerény, 16 oldalas katógus segítségével tekinthetjük át: *Az Erdély Múzeum-Egyesület 150 éve*. Kiállítási katalógus. – *Societatea Muzeului Ardelean la 150 ani*. Catalog de expoziție. 2009. 11. 12. – 12. 10. A katógust összeállította: KOLUMBÁN Judit, KOVÁCS Mária. Cluj-Napoca, 2009. Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”.